

Frane Petrić i renesansne filozofske tradicije

Uz temu

S protekom jednoga desetljeća *Filozofska istraživanja* ponovo objavljuju temat o Frani Petriću. Čine ga radovi o Petriću ili uz Petrića, prvotno izloženi na međunarodnom simpoziju »Petrić i renesansne filozofske tradicije« u okviru *Dana Frane Petrića* u Cresu u nekoliko posljednjih godina. Poredak im je određen kronologijom Petrićevih djela koja su predmetom proučavanja. Tom slijedu prethodi članak Franje Zenka, a zaključuje ga prinos Ivana Goluba. Dvojici zaslužnih vršnjaka pripala je čast da na creskom simpoziju o Frani Petriću održe uvodna izlaganja.

»Humanističkim razdobljem« Petrićeva mišljenja, što se proteže od 1551. do 1562. godine, bavi se pet članaka, četiri izravno i jedan neizravno. Petrićev prvijenac *La città felice* pokazao se još jednom kao interpretativni kamenkušac. Suzana Glavaš i Matilde Tortora suprotstavljaju se interpretacijama po kojima bi Petrić svojim prvim spisom doprinio »mitu o Veneciji« i usmjeruju svoju pozornost prema Urbinu, »novom gospodstvu« aristokratske obitelji della Rovere, kneževini čiji društveni ustroj bolje korespondira s Petrićevim opisom sretnoga grada. Persida Lazarević di Giacomo odabire etimološki pristup, razumijevajući 'sretan' iz naslova Petrićeva prvijenca dvojako: uspješan i blažen. Njezino čitanje prepoznaje stupnjevanje u organizaciji sretnoga grada: sigurnost, uspješnost, blaženstvo, te u konačnici neizravno osporava Petrićevu podjelu na staleže. S čitanjem *Sretnoga grada* Bruno Ćurko započinje sustavno istraživati Petrićeva gledišta o vrlini i sreći unutar njegova »humanističkog« razdoblja. U istraživanju koje još uključuje četiri Petrićeva dijaloga on minuciozno pronalazi stavove koje je Cresanin preuzeo iz Aristotelove *Politike*, *Nikomahove etike* i *Retorike*. Stoga i zaključuje da u većini svojih gledišta o vrlini i sreći Petrić slijedi Aristotela, pa se pregršt Petrićevih doumljivanja doima kao osebujna kasnorenesansna interpretacija Aristotelovih gledišta o vrlini i sreći. Stjepan Špoljarić istražuje značenje Petrićeva mita o povijesti svijeta, tiskanog u dijalogu *Il Contarino* 1560. godine. U kontekstu Petrićeve sklonosti da u svojim dijalozima priča mitove, on obrazlaže kako Petrić mitom o povijesti svijeta sudjeluje u mijeni tijekom koje se historija od Ciceronove naracije preoblikuje u sjećanje s jasno određenim predmetom. Uz to, Špoljarić nudi mnogobrojne nove poveznice u tkivu Petrićevih dijaloga.

Petrićevu misaonom svijetu Relja Seferović kontrapunktira svoju prouku retoričke kulture u kasnorenesansnom Dubrovniku. On uočava tri dimenzije govornišтва u dubrovačkoj intelektualnoj sredini 16. stoljeća: crkveno govornišтво, humanističku historiografiju i teorijske rasprave, a kao predložci mu služe tri tiskana djela nastala u Dubrovniku: priručnik za mlade propovjednike *Quodlibet declamatorium* Klementa Ranjine (1541), kritičko izdanje Ciceronova djela *De inventione*, koje je priredio Nascimbene Nascimbene

(1564), i pohvalni govor *Oratio in adventu Vincentii Portici* (1578) Francesca Serdonatija. Ta se tri djela pokazuju kao vrhunski plodovi retoričke kulture u Dubrovniku, s kojim Petrića veže izdanje Kotruljevićeva remek-djela 1573. godine i dragocjena očitovanja o Dubrovniku u ranim mu djelima.

Poznim razdobljem znamenitoga Cresanina bave se četiri članka. Erna Banić-Pajnić uvodi u Petrićevo izdanje *Kaldejskih proroštava*, koje pripada među *adiecta* uz prvo izdanje Petrićeva filozofskog sustava *Nova de universis philosophia* (1591). Ona istražuje Petrićeve motive pri objavi i latinskom prijevodu fragmenata te drevne mudrosne tradicije, kao i odnos *Kaldejskih proroštava* prema Petrićevu filozofskom sustavu. Taj je odnos, zaključuje autorica, mnogolik: neke kaldejske nauke Petrić ugrađuje u svoj filozofski sustav, neke kritizira; kad komentira kaldejske fragmente, pokušava ih re-interpretirati u kršćanskom duhu, a sklon je i poredbenoj analizi predašnjih novoplatonovskih i ranorenesansnih interpretacija kaldejskoga poklada.

Moj članak anatomija je važnoga Petrićeva neuspjeha – pri višestrukim pokušajima da ospori Aristotelove pojmove neprekidnine i potencijalne beskonačnosti, pokušajima koji se mogu pratiti od *Discussiones peripateticae* do konačne inačice u drugoj knjizi *Pancosmije*. To je osporavanje urodilo četirima učincima: iznjedrilo je Petrićevu zamisao o najmanjoj nedjeljivoj crti koju Cresanin nije uspio učiniti plodnom u geometriji; ponudilo je Petrićevu definiciju neprekidnine kao protežnine; otkrilo je, na temelju usporedbe dviju beskonačina, da za Petrića postoji samo jedna vrsta beskonačnosti – ona aktualna; zaključno, oblikovalo je i Petrićevu genealogiju znanosti koja započinje geometrijom.

Ivana Skuhala Karasman usmjeruje se na 21. knjigu *Pancosmije* »Da li zvijezde nešto rade?«, tražeći u njoj odgovore na pitanje kako Petrić razumije utjecaj nebeske na zemaljsku regiju. Ona uočava tri različita aspekta Petrićeve kritike astrologije: protiv analogije između čovjeka i svemira; protiv praktične primjene astrologije u razumijevanju ljudskog tijela i svemira; protiv judicijalne astrologije. Štoviše, ističe autorica, zalaganjem da se filozofski propita utjecaj nebeskog na sve zemaljsko Cresanin se razlikuje od Plotina, Ficina i Pica.

Mihaela Girardi-Karšulin upozorava na Petrićevu usporedbu Aristotelove podjele svijeta na supralunarni i sublunarni svijet s jednim morskim čudovištem *Marinus Glaucus*, koje je dijelom riba a dijelom kamen, i time dodatno osvjetljava Petrićevu kritiku Aristotelove kozmologije – iz perspektive Petrićeva obrambenoga spisa *Emendationes*.

Dva članka nude intrigantne aktualizacije Petrićeva djela. One prispijevaju iz uistinu neočekivanih smjerova. Potaknut Ratzingerovom kritikom dehelenizacijskog programa u kršćanskoj teologiji, važnom temom njegova predavanja »Vjera, razum i sveučilište« na Sveučilištu u Regensburgu 2006. godine, Franjo Zenko odlučuje se suočiti s Petrićevom inicijativom za deheleniziranje filozofije i kršćanske teologije, kako je ona izražena u uvodnicima uz njegova izdanja hermetičkih i kaldejskih spisa 1591. godine. On utvrđuje dva razloga te Petrićeve ambicije: doznati istinu o pravim izvorima grčke filozofije i osloboditi kršćansku vjeru i teologiju od bezbožne Aristotelove filozofije. A zatim ispituje u kojoj se mjeri Petrićevo nastojanje »preklapa sa smislom današnjeg dehelenizacijskog diskursa«, koji na paradigmatičan način predstavljaju filozof Heidegger i papa teolog Ratzinger.

Poticaj za svoju aktualizaciju Heda Festini pronalazi u dramama Iris Murdoch, u kojima se kao lik pojavljuje Akastos. Od Akastosovih gledišta autorica gradi dva modela moderniziranoga Platona pa s pomoću njih zapodijeva dijalog

s Petrićevim gledištima. Dok je u prvom dijelu trilogije o Akastosu taj dijalog bio usmjeren na etičke teme, u drugom se dijelu on provodi na estetičkim temama iz Petrićeva djela *Della poetica*. Autorica zaključuje da se u poetici Petrić više slaže s nekim modelima aristoteliziranoga Platona, nego s modelima moderniziranoga Platona koje je nadahnulo pero irske dramatičarke Iris Murdoch.

Tek se jedan članak bavi recepcijom Petrićeva života i djela. Davor Balić polazi od natuknice o Petriću, koju je Jöcher objavio u svom *Allgemeines Gelehrten-Lexicon* 1751. godine, pa istražuje svih devet izvora njemačkoga leksikografa. Njegov rezultat zapanjuje: Jöcher se poslužio samo dvama od navedenih izvora – Teissierovom zbirkom elogija iz 1683. i drugim izdanjem Bayleova filozofskog rječnika iz 1702. Istodobno, članak nudi iscrpno izvješće o leksikonskoj fortuni Petrićeva života i djela od *Pinakoteke* Gian Vittorija Rossija 1645. do Jöchera leksikona 1751.

U završnom članku temata Ivan Golub obrađuje povijesnu kob Petrićeva groba u rimskoj crkvi Sv. Onofrija, a podrobnom raščlambom zapisa u nekrologiju te crkve uočava dosad nepoznatu važnu pojedinost: Frane Petrić, profesor filozofije na Sveučilištu *La Sapienza*, bio je ujedno i službeni filozof kardinala Cinzija Aldobrandinija, papina nećaka i državnog tajnika Svete Stolice. Na temelju svojih istraživanja *in situ* i u literaturi autor oblikuje nove istraživačke zadatke, koji se prije svega tiču arhiva Aldobrandini u Rimu.

Standardni opis Petrićeva mišljenja u povijestima renesansne filozofije već je desetljećima žilavo otporan pred bujicom novih istraživačkih rezultata o znamenitom Cresaninu. Ne treba imati iluzije: isto bi se moglo dogoditi i istraživačkim prinosima iz ovoga temata, premda slojevitije i točnije opisuju proučavane Petrićeve odnose prema Platonu, Aristotelu, kaldejskoj mudrosti i novoplatonizmu. Pa ipak, čar istraživanja kasne renesanse u ruhu Petrićeva filozofskog pisma ničim se ne može nadoknaditi.

Ivica Martinović